

ANDREI FLORIN SORA*

**PRIMII FUNCȚIONARI DIN VECHIUL REGAT ÎN BASARABIA
(27 MARTIE – 27 NOIEMBRIE 1918)****

Prin votul din ziua de 27 martie/9 aprilie 1918 din Sfatul Țării, Basarabia a fost prima provincie care a decis unirea cu România, într-un moment dificil pentru ambele entități statale. Acest act deosebit de important era dătător de speranță de o parte și de alta a Prutului. Declarația de Unire stipula faptul că Basarabia își păstra autonomia provincială, iar Sfatul Țării continua să funcționeze, printre competențele sale numărându-se votarea bugetelor locale, controlul tuturor organelor zemstvelor locale, numirea „funcționarilor înalți”, „întăriți” de guvern¹. De altfel, în ședința istorică de la Chișinău din 27 martie, președintele Consiliului de Miniștri al României, Alexandru Marghiloman, garantase păstrarea legislației, care să asigure autonomia administrativă a provinciei²; și că „organele lui împlinitoare [ale Sfatului Țării] numesc funcționarii administrațiilor locale, iar guvernul numește pe funcționarii înalți”³. Dacă impactul legislativ din Vechiul Regat în noile teritorii este cunoscut⁴, nu același lucru putem spune despre politicile de personal și raportul numeric în demnități publice între autohtoni – din acea regiune – și *nou veniți* (români din alte provincii istorice, în special, însă nu exclusiv, din Vechiul Regat)⁵.

* Conf. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București; membru al proiectului de cercetare PCE-2016-0390, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

** Acest studiu a fost redactat în cadrul proiectului de cercetare PN-III-P4-ID-PCE-2016-0390, *Schimbare și continuitate: administrația publică și corpul funcționarilor publici din Transilvania înainte și după Primul Război Mondial, 1910-1925* (director: prof. univ. dr. Judit Pál), finanțat de UEFISCDI. Textul de față este o primă etapă a unui demers mai amplu, prin care ne propunem să observăm prezența românilor din Vechiul Regat în administrația locală și teritorială din Basarabia, Bucovina și Transilvania.

¹ Declarația Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918, în Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, p. 171.

² Alberto Basciani, *Dificila unire. Basarabia și România Mare, 1918-1940*, Chișinău, Editura Cartier, 2018 [2005], p. 110.

³ M., *Ședința istorică a Unirii în Sfatul Țării – Raport sumar*, în „România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, p. 2; articol reprodus în Marius Diaconescu, Andrei Florin Sora (coord.) et al., *Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei*, vol. III, *Entuziasmul Unirii Basarabiei, 9 Aprilie – 7 Mai 1918*, București, Editura Ars Historica, 2018, p. 63.

⁴ Vezi Vespasian Erbiceanu, *Naționalizarea justiției și unificarea legislativă în Basarabia*, București, Editura Cartea Românească, 1934; Ioan Silviu Nistor, *L'unification institutionnelle et administrative de la Roumanie parachevée*, în *NedH*, vol. VII, p. 129-143; Gheorghe E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, București, Editura Semne, 1997; Mariana Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina: Die Durchsetzung des Nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918-1944*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2001; Gheorghe Calcan, *Unificarea administrativă a României întregite (1918-1925). Integrarea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei în structurile administrației românești*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016.

⁵ Privind raporturile dificile dintre Centru și Periferie în noile provincii, dar chiar și teama elitelor locale față de *regățeni* vezi: A. Basciani, *op. cit.*; Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic*

Introducerea legislației din Vechiul Regat, precum și pătrunderea unor agenți ai statului din alte provincii au fost procese cu amplitudini diferite în teritoriile unite cu România, având un caracter mai limitat în Bucovina și în Transilvania și fiind mai rapide și mai intense în Basarabia. De asemenea, pe lângă entuziasmul Unirii, încă din primele luni de administrație românească, opinia publică și elitele locale din Basarabia au criticat comportamentul unor funcționari, militari, jandarmi sau magistrați veniți din dreapta Prutului și al unor *practici administrative* ilegale sau incorecte (corupție, speculă, duritate, inflexibilitate și chiar ostilitate în relația cetățean-funcționar, centralizare excesivă în dauna autonomiei).

În acest studiu, ne propunem să analizăm numirile românilor din Vechiul Regat (România din 1914) în serviciile publice și în magistratură în Basarabia, între 27 martie/9 aprilie și 27 noiembrie/10 decembrie 1918. Urmărim să înțelegem amploarea, dar și limitele acestui proces; dorim să identificăm eventualele tipare și strategii ale guvernelor române în numirea în posturile publice din această provincie; și, nu în ultimul rând, să cunoaștem cel puțin o parte dintre cauzele și motivațiile (atât instituționale, cât și personale), pentru care funcționarii din Vechiul Regat au acceptat sau au cerut detașarea/delegarea/transferul în interes de serviciu. În epocă, în categoria funcționarilor Statului, în sensul larg al definiției, erau incluși toți cei care erau plătiți din bugetul Statului: nu doar funcționarii administrativi, ci și agenții de poliție, jandarmi, funcționarii serviciilor de Poștă, Telegraf, Cale Ferată, membrii corpului didactic, membrii clerului și chiar militarii. Textul de față se referă la funcționarii administrativi și din Tribunale, la agenții de Poliție și Siguranță și la magistrați, cu mențiunea că multe dintre aprecieri sunt aplicabile și celorlalte categorii de agenți ai Statului. Apreciem că în 1918 Basarabia nu este (încă) o *Siberie*⁶ pentru funcționarii din Vechiul Regat, constituind un debușeu pentru numărul crescând de doritori al unui post în serviciile publice, dar și o cale spre a fi avansat. Mai mult, în aprilie-septembrie 1918, este un loc sigur și pentru acei agenți care nu știau dacă se vor putea întoarce la posturile lor din Dobrogea. Am vrea să aflăm dacă numirea/detașarea/transferul unor persoane din Regat a fost percepută de la început ca un catalizator și stimulent al procesului de integrare a acestei provincii. Ne-ar fi ajutat să fi putut evalua cu certitudine, din punct de vedere cantitativ și calitativ (prin biografiile tuturor funcționarilor), amploarea a ceea ce va fi denumit peiorativ în anii 1920 *regățenizarea* administrației noilor provincii ale statului român, însă având în vedere sursele, acest deziderat este greu de realizat. Nu întotdeauna însă funcționarii din Vechiul Regat erau *regățeni*: existau și români originari din Transilvania sau Bucovina⁷. Datorită complexității tematicii, cercetarea noastră se oprește la 27 noiembrie/10 decembrie 1918, atunci când, și la recomandarea guvernului român, Sfatul Țării de la Chișinău proclama unirea necondiționată cu România, se autodizolva, desființând și Consiliul Directorilor Generali⁸.

(1918-1928): *modernizare prin reforme*, Chișinău, Editura Pontos, 2010; Florian Kühner-Wielach, *Siebenbürgen ohne Siebenbürger? Zentralstaatliche Integration und politischer Regionalismus nach dem Ersten Weltkrieg*, München, De Gruyter Oldenbourg, 2014.

⁶ Pentru Dobrogea percepută ca Siberie a românilor din Vechiul Regat, vezi Constantin Iordachi, *Citizenship, Nation and State-Building: The Integration of Northern Dobrogea in Romania, 1878-1913*, Pittsburgh, *Carl Beck Papers in Russian and East European Studies*, nr. 1607, 2002, <https://carlbeckpapers.pitt.edu/ojs/index.php/cbp/article/view/93/94>, accesat în data de 14 decembrie 2018, p. 49-53.

⁷ De exemplu, cazul lui Traian Mardan, fost administrator de plasă în Vechiul Regat, dar român ardelean, numit în 1918 șef de birou la Directoratul Interne din Chișinău, pentru care, în ianuarie 1919, Ion Mateiu (refugiat în 1917-1918 în Basarabia), șef de secție în resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice din cadrul Consiliului Dirigent, ruga pe Iuliu Maniu să îl numească pretor în Transilvania, Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, Fond Consiliul Dirigent – Probleme de Personal, dos. nr. 8/1919, f. 28.

⁸ A. Basciani, *op. cit.*, p. 128-129.

De asemenea, comisariatul Basarabiei și-a încheiat activitatea în decembrie 1918⁹; Directoratele au funcționat până în aprilie 1920¹⁰, iar zemstvele județene până la 1 ianuarie 1926, atribuțiile lor fiind însă reduse gradual.

Din punctul nostru de vedere, analiza politicilor guvernamentale în Basarabia în primul deceniu interbelic ar trebui să se realizeze nu doar în raport cu Transilvania și cu Bucovina, ci și printr-o comparație cu începutul administrației românești în Dobrogea de Nord și în Cadrilater. Dacă pentru Cadrilater, prima etapă de administrație românească a fost scurtă (1913-1916), Dobrogea de Nord poate oferi mai multe niveluri de analiză¹¹: politici de personal, relația Centru-Periferie, uniformizarea legislativă etc. Reținem că la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, în județele Constanța și Tulcea, abuzurile și corupția funcționarilor au avut ca rezultat construcția, în rândul elitei din această provincie (în mare parte formată din „coloniști” români), a unui discurs de rezistență împotriva centralizării și „colonizării” administrative, așa-numitul *Dobrogenism* și sloganul: „Dobrogea pentru Dobrogeni”¹². De altfel, și în Basarabia în perioada interbelică va deveni uzuală ideea: „Basarabia pentru basarabeni”¹³.

Administrația provincială. De la comisar județean la prefect

Între 27 martie/9 aprilie și 27 noiembrie/10 decembrie 1918, perioadă de autonomie provincială, Sfatul Țării a continuat să funcționeze¹⁴, iar în guvernul României, Basarabia a fost reprezentată de doi miniștri fără portofoliu (Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu). Delegat pe lângă Ministerul de Interne de la Iași a fost desemnat Vladimir Cristi¹⁵. Afacerile interne ale Basarabiei se aflau în sarcina Consiliului Directorilor, înființat în decembrie 1917¹⁶, reorganizat în ședința Sfatului Țării din 3/16 aprilie 1918¹⁷ și confirmat de către statul român la 9/22 aprilie 1918¹⁸. Decretul-regal nr. 852/1918 preciza că se „înființează un consiliu de directori pentru administrația provizorie provincială a Basarabiei”, însă nu lăsa dubii privind subordonarea acestuia față de Ministerul de Interne de la Iași: „Jurământul prezidentului se va depune înaintea ministrului Nostru de interne, iar prezidentul este împuternicit să primească jurământul celorlalți membri” (art. III)¹⁹. De altfel, Raportul prim-ministrului Alexandru Marghiloman către Rege, privind acest proiect de decret, este concludent:

Sire,

În urma Unirii Basarabiei cu România, se impune ca o lucrare de reorganizare a serviciilor de Stat să se facă în timpul cel mai scurt.

Cum numai constituanta poate hotărî asimilarea Basarabiei cu Țara-Mumă, din punct de vedere administrativ și judiciar, propun întocmirea unui consiliu provizoriu care să servească

⁹ *Ibidem*, p. 132.

¹⁰ Stelian Stoian, Ioan Scurtu, *Perioada autonomiei administrative. Activitatea Sfatului Țării*, în Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1998*, ediția a II-a, București, Editura Semne, 1998, p. 93.

¹¹ Vezi C. Iordachi, *op. cit.*, *passim*.

¹² *Ibidem*, p. 46-51.

¹³ Marcela Sălăgean, *L'intégration de la Bessarabie à la Grande Roumanie*, în „Transylvanian Review”, nr. 2/2002, p. 31.

¹⁴ Prima ședință după momentul 27 Martie a avut loc la 31 martie/13 aprilie 1918; vezi G. E. Cojocaru, *Sfatul Țării...*, p. 140.

¹⁵ Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți, 1916-1938*, București, Editura Silex, 1996, p. 162.

¹⁶ S. Stoian, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 93.

¹⁷ *Ibidem*, p. 94.

¹⁸ Document regal (D.R.) nr. 852 din 9/22 aprilie 1918, în *MOF*, nr. 8, 10/23 aprilie 1918, p. 94.

¹⁹ *Ibidem*.

de legătură între organele de Stat ale Țării cu Basarabia. Acest consiliu va fi în principal consultat în toate chestiunile cari cer să fie rezolvate pe cale de decrete, în așteptarea unei lucrări legislative²⁰.

Împreună cu Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, președintele Consiliului/Sfatului Directorilor, a fost votat de Sfatul Țării și confirmat de regele Ferdinand I ca ministru fără portofoliu, reprezentant al Basarabiei. În consecință, la 6/19 aprilie 1918 doctorul Petre Cazacu (1873-1956) a fost desemnat prim-director (președinte). Acesta era născut la Chișinău, dar refugiat în România, unde absolvise Facultatea de Medicină a Universității din București (1900)²¹. Prin demisia lui Ion Inculeț, devenit membru al guvernului de la Iași, președinte al Sfatului Țării a fost numit Constantin Stere, un alt refugiat basarabean în România. În data de 13/26 iunie 1918, generalul Alexandru Văitoianu era numit într-o înaltă demnitate, nou creată, aceea de comisar general pentru Basarabia²². Generalul Văitoianu trebuia să „administreze” prin membrii Consiliului Directorilor, având dreptul să numească „unii funcționari inferiori”²³. Înființarea acestui post, legitimată de către Iași prin necesitatea grăbirii reorganizării Basarabiei și pentru „armonizarea raporturilor dintre autoritățile militare și civile”, a provocat supărarea elitei locale și apariția ideii că autonomia provincială fusese încălcată²⁴.

În Vechiul Regat cel mai important agent al Statului la nivel local era prefectul, reprezentant al guvernului în teritoriu și șeful administrației județene. Acesta era un factor determinant în procesul de angajare și mai ales de menținere în funcție a funcționarilor din administrația județeană, serviciile deconcentrate și, în acel moment, pentru cei din administrația primăriilor, consiliilor locale și județene. La 27 martie/9 aprilie 1918, în fruntea celor nouă județe din Basarabia²⁵ se aflau *comisarii județeni*²⁶, subordonați Directoratului de Interne. La două săptămâni după Unire, majoritatea titularilor acestei funcții au fost numiți, prin decret regal, prefecți ai României; însă nu beneficiau încă de aceeași putere ca cei din Vechiul Regat, deoarece aplicarea legislației românești nu s-a făcut imediat, ci gradual. Astfel, comisarii județeni din perioada ante aprilie 1918, și într-o primă etapă prefecții, nu aveau dreptul să intervină în hotărârile zemstvelor, ci doar să supravegheze legalitatea lor. Conform Svetlanei Suveică, de-abia în iunie 1918 prefecții au fost înzestrați cu atribuții similare celor din Vechiul Regat²⁷. Stelian Stoian și Ioan Scurtu notează că Sfatul Țării a numit prefecții, din rândul oamenilor politici basarabeni, decizie „întărită” prin decrete regale²⁸. Aceste decrete au fost semnate în zilele de 9/22

²⁰ Raportul nr. 70 al d-lui Președinte al Consiliului de Miniștri și Ministru de Interne către M.S. Regele din 9/22 aprilie 1918, în *MOF*, nr. 8, 10/23 aprilie 1918, p. 94.

²¹ Revenit în stânga Prutului în 1917, P. Cazacu a deținut demnitatea de director general al Republicii Democratice Moldovenești (Iurie Colesnic, *Generația Unirii*, Chișinău, București, Museum, Fundația Culturală Română, 2004, p. 150).

²² D.R. nr. 1448 bis din 13/26 iunie 1918, în *MOF*, nr. 66, 15/28 iunie 1918, p. 937.

²³ Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 499 din 13/26 iunie 1918, în *ibidem*, p. 937-938.

²⁴ Stelian Stoian și Ioan Scurtu consideră, dimpotrivă, că reprezentanții basarabeni deplasați la Iași pentru a discuta cu prim-ministrul Marghiloman despre crearea funcției de comisar general al Basarabiei (titlul inițial ar fi fost cel de „gubernator militar”) „au înțeles necesitatea acestei instituții și nu au privit-o ca pe o încălcare a autonomiei”. Vezi S. Stoian, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 97.

²⁵ În decembrie 1917, Sfatul Țării a votat pentru scindarea județului Ismail în județele Cahul și Ismail. Vezi Cezar Aramă, *Integrarea județului Bălți în structura administrativă a României, 1918-1925*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 3-4 (83-84), 2010, p. 236.

²⁶ În martie 1917, comisarii județeni ai guvernului provizoriu rus au fost numiți din rândul președinților Zemstvelor județene. Vezi Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812-1918*, Chișinău, [1924], p. 185.

²⁷ S. Suveică, *op. cit.*, p. 208.

²⁸ S. Stoian, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 98.

și 11/24 aprilie 1918, fiind publicate la 12/25 aprilie 1918²⁹. Se menționa doar că regele Ferdinand I „numește”. Spre deosebire de practica din acel moment – într-un singur decret figurau mai multe numiri –, pentru fiecare dintre cei nouă prefecti din Basarabia există câte un decret individual. Dacă primele două decrete se referă la Vasile G. Săcară [Secară], învățător, numit la Soroca (Decret regal – în continuare, D.R. – nr. 853), și respectiv la Irimia C. Postolache, numit la Orhei (D.R. nr. 854), primul decret publicat în „Monitorul Oficial” era cel privind numirea în funcția de prefect al județului Chișinău a lui Vasile C. Hartia [Hartea], profesor la „Școala Spirituală de Băieți” din Chișinău (D.R. nr. 855). Este de presupus că redactorii „Monitorului Oficial” au apreciat că cel mai important județ era Chișinău, și acesta trebuia să figureze primul. Ceilalți prefecti erau: Ifrim [Efrem] H. Dumbravă la județul „Izmail” (D.R. nr. 856), Ioan [Ivan] Domuști [Domusci, Domusciu sau Domuști] la județul Cahul (D.R. nr. 857), Nicon Valuță la județul Bălți (D.R. nr. 858), Vladimir C. Condac la județul Hotin (D.R. nr. 859), Sergiu Niță la județul Acherman³⁰/Cetatea Albă (D.R. nr. 871), și maiorul Eugen Adamovici la județul Bender/Tighina³¹ (D.R. nr. 872)³². Pentru șapte dintre ei – comisarii județeni care și-au păstrat funcția și au fost numiți prefecti – decretul a fost semnat de către regele Ferdinand I în data de 9/22 aprilie, iar pentru ceilalți alți doi – Sergiu Niță (D.R. nr. 871) și Eugen Adamovici (D.R. nr. 872) – în data de 11/24 aprilie. Ziarele de la Chișinău („Sfatul Țării”, „Cuvânt Moldovenesc”, „România Nouă”) nu au acordat decât un spațiu limitat acestor numiri, enumerând „noi prefecti”. Puține ziare din dreapta Prutului au menționat această schimbare.

Prefecții numiți în aprilie 1918 erau originari din Basarabia, iar trei aveau puternice legături anterioare cu Vechiul Regat. Astfel, avocatul Sergiu Niță (1883-1940) era absolvent al Universității din Iași și cunoscut unionist, iar Eugen Adamovici, născut în 1876, originar din Lipcani (județul Hotin), refugiat în România din 1893, era absolvent al Școlii de Ofițeri din București, maior de aviație în cadrul armatei române³³. Așa cum o cerea legislația română, numirea lui E. Adamovici ca prefect titular (nu doar delegat) nu a fost posibilă decât odată cu înaintarea demisiei din armată³⁴. Efrem Dumbravă (născut în 1885 la Tașlăc, județul Cetatea-Albă) studiasse la Politehnica din Kiev și la Școala Militară de ingineri genști din Sankt Petersburg, participase la revoluția din 1905, iar între 1907 și 1909 fusese refugiat în România³⁵.

Unii dintre comisarii județeni se aflau în funcție de mai multe luni. Doar Nicon Văluță fusese numit după proclamarea Unirii cu România: la 3/16 aprilie 1918 (cel mai probabil prin ordinul Ministrului Afacerilor Interne al Basarabiei). Din informațiile biografice pe care le avem în acest moment al cercetării, remarcăm că acești comisari județeni/prefecți erau participanți direcți la evenimentele din Basarabia din 1917-1918 (inclusiv E. Adamovici) și aveau vizibilitate publică. Profesorul Vasile Hartia, absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău și al Academiei Teologice din Kiev, fusese anterior

²⁹ Tot în data de 9/22 aprilie 1918, la Iași, miniștrii Incuț și Ciugureanu au depus jurământul înaintea regelui României și în prezența prim-ministrului Al. Marghiloman.

³⁰ În actele oficiale și în presa epocii sunt utilizate mai multe denumiri pentru viitorul județ Cetatea Albă: Acherman, Akermann, Ackerman etc.

³¹ Denumirile județelor și orașelor de reședință Bender și Acherman au fost schimbate în Tighina și Cetatea Albă prin D.R. nr. 3302 din 9/22 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 188, 13/26 noiembrie 1918, p. 3300.

³² D.R. nr. 853-859, 871, 872 din 9/22 respectiv 11/14 aprilie 1918, în *MOF*, nr. 10, 12/25 aprilie 1918, p. 121-122.

³³ I. Colesnic, *op. cit.*, p. 102.

³⁴ D.R. nr. 956 din 26 aprilie/9 mai 1918, în *MOF*, nr. 23, 28 aprilie/11 mai 1918, p. 284.

³⁵ I. Colesnic, *op. cit.*, p. 197.

comisar adjunct al județului Chișinău, pentru ca în ianuarie 1918 să fie numit comisar județean. Nicon Văluță era absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău și al Facultății de Drept a Universității din Harkov. Învățătorul Vasile Secară (Săcară), absolvent al Institutului Pedagogic din Tiflis (1902), redactor al revistei „Școala Moldovenească”, apărută din mai 1917, a fost unul dintre organizatorii adunării de la Soroca din 13/26 martie 1918, care proclamase unirea cu România³⁶.

Primul val de funcționari

Deși existau voci la București sau la Iași care apreciau că anumite aspecte din administrația basarabeană ar trebui adoptate și în Vechiul Regat – mai ales principiul autonomiei locale³⁷ și chiar al federalizării³⁸ –, guvernul Marghiloman, cât și următoarele, au urmărit, cu determinare am putea spune, integrarea Basarabiei prin introducerea graduală³⁹, dar rapidă și cât mai completă, a legislației române. În aceste condiții, era nevoie de *agenți* care să cunoască nu doar limba română, ci și legislația din Vechiul Regat și să înțeleagă raporturile de subordonare față de Iași/București. Astfel, Alexandru Marghiloman a înțeles că integrarea Basarabiei și cucerirea politică a acestei provincii de către partidul său depindeau de numirea în administrația locală a unor buni cunoscători ai legislației din Vechiul Regat; dar și care să înțeleagă cărui decident/factor politic își datorau numirea, acționând, în acest sens, în favoarea partidului aflat la putere, mai ales în momentul alegerilor. Acestor argumente de ordin strategic credem că s-a adăugat și chestiunea începerii procesului de lăsare la vatră a militarilor, guvernul fiind preocupat să găsească posibilități de angajare pentru unii dintre aceștia și, astfel, să limiteze nemulțumirile.

De altfel, în România statul era principalul angajator, iar în timpul Marelui Război pentru mulți români salariul/solda fusese, de cele mai multe ori, singura sursă de venit. După ce, la 28 februarie/13 martie 1918, avusese loc o primă demobilizare parțială, *Instrucțiunile asupra demobilizării armatei* au fost adoptate la 1/14 mai 1918⁴⁰, menționându-se ca acest proces să se realizeze până la 31 mai/13 iunie 1918. Următoarele demobilizări din 1919-1920, intrarea în rezervă sau în retragere a numeroși militari au condus ca, pe de-o parte, să existe o presiune mai mare pentru accederea în funcțiile publice, iar, pe de altă parte, administrația, în calitate de angajator, să aibă un bazin larg de recrutare al viitorilor agenți administrativi. Statutul de fost combatant sau de militar de carieră (demisionat, în retragere sau în rezervă) era apreciat, nu doar pentru că se considera că aceștia beneficiau de o mai mare autoritate printre civili și subordonați, experiență la conducere, un nivel de educație peste medie (ofițerii erau în cea mai mare parte absolvenții unei școli militare), dar și pentru că respectau mai mult (în comparație cu „civilii”) principiul subordonării ierarhice. Prin participarea la Marele Război dovediseră deja că erau slujitori fideli ai României și Monarhiei. Imediat după război, dar și

³⁶ *Ibidem*, p. 292-293; Lucian Predescu, *Enciclopedia României – Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, 1999, p. 751.

³⁷ Rep., *Reforme pentru Basarabia. Descentralizare administrativă. Organizarea judecătorească. Finanțele*, în „Timpul”, Iași, anul I, nr. 78, 10/23 aprilie 1918, p. 1; *Pe drumul cel bun*, în „Tribuna”, Iași, anul I, nr. 51, 20 aprilie/3 mai 1918, p. 1; *Pilda prinde...*, în „Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul V, nr. 35, 22 aprilie/5 mai 1918, p. 2 (articole reproduse în Diaconescu, Sora, *op. cit.*, vol. III, p. 340-341, 479-480, 489).

³⁸ Gh. Savul, *România, stat federal*, în „Moldova”, Iași, anul I, nr. 5, 15/28 aprilie 1918, p. 77-79 (articol reprodus în Diaconescu, Sora, *op. cit.*, vol. III, p. 427-429).

³⁹ Militarii, funcționarii administrativi, jandarmii, polițiștii, magistrații, învățătorii, profesorii din Vechiul Regat numiți în Basarabia nu au fost doar agenți ai integrării acestei provincii în România, ci au dus și o politică de convingere a guvernului român de a grăbi acest proces.

⁴⁰ D.R. nr. 1010 din 1/14 mai 1918, în *MOF*, nr. 26, 2/15 mai 1918, p. 327-328.

în întreaga perioadă interbelică în anumite zone, funcționarii (inclusiv prefectii) aveau nevoie de multă autoritate pentru a comunica cu comandanții unităților militare cantonate în zonă (în Cadrilater, în localitățile de graniță din Basarabia etc.) și pentru a fi ascultați de către aceștia. În plus, încă înainte de 1918, în anumite funcții publice, ca de exemplu cea de administrator de plasă, pentru care era obligatorie diploma de licență în Drept sau în Științe de Stat, puteau accede și ofițerii provenind din armata activă, cel puțin în grad de locotenent, sau ofițerii din jandarmeria rurală⁴¹.

Un avânt substanțial în procesul de integrare a Basarabiei în statul român, cât și de pătrundere a reprezentanților statului român a avut loc în lunile mai-iunie (stil vechi) 1918. Creșterea numărului de funcționari din dreapta Prutului se datora aplicării unor legi din Vechiul Regat și în Basarabia și înființării unor servicii/direcții ale ministerelor și instituțiilor centrale. Toate aceste modificări au dus la crearea de noi posturi și la numirea de noi funcționari și magistrați în locul aceluia care își depuseseră demisia din administrația basarabeană. Astfel, legea de organizare a personalului administrației poștelor, telegrafelor și telefoanelor a fost extinsă peste Prut⁴², a fost înființat inspectoratul de jandarmerie Chișinău⁴³ și s-au făcut numiri în aceste servicii. De asemenea, s-au realizat numiri și la comisariatele de poliție, la serviciul de Siguranță⁴⁴ sau la centrele de recrutare ale armatei. Însă, guvernul de la Iași a început să numească funcționari sau magistrați și în serviciile publice din Basarabia care nu țineau de siguranța națională, pe posturi noi sau pe cele eliberate prin demisie sau plecarea de către ruși.

De la început, rolul jandarmeriei în Basarabia conferit de guvernul Marghiloman era semnificativ: la 3/16 mai 1918 s-a luat decizia constituirii a trei brigăzi (inspectorate) cu sediul în București, Iași și Chișinău, brigada din Basarabia fiind „în toate asemănată cu cele din Iași și București”⁴⁵. Inspectoratul de jandarmi din Basarabia avea regimente la Chișinău și Acherman⁴⁶ (subdivizate în baterii, companii, plutoane). Importanța jandarmeriei ca forță de menținere a ordinii publice într-o țară care ieșea dintr-un război este de neîgăduit, însă jandarmii s-au aflat în perioada interbelică printre cei mai criticați reprezentanți ai statului român de către populația din Basarabia și nu numai. Asemenea celorlalți „servitori ai Statului”⁴⁷, jandarmii trebuiau să faciliteze creșterea încrederii populației locale față de instituțiile statului însă, de multe ori, au reușit efectul contrar. Conform lui Alberto Basciani, în Basarabia, în 1918 „forțele de jandarmerie și, mai ales, clasa subofițerilor erau alcătuite aproape integral din foști prizonieri de război sau

⁴¹ *Legea pentru modificarea legii de organizare a comunelor rurale* din 29 aprilie/12 mai 1908, în *MOF*, nr. 22, 29 aprilie/12 mai 1908, p. 936.

⁴² D.R. nr. 1064 din 10/23 mai 1918, în *MOF*, nr. 35, 12 /25 mai 1918, p. 448.

⁴³ La 18/31 mai 1918, regele Ferdinand I a semnat un decret prin care se modificau mai multe articole din legea pentru organizarea jandarmeriei rurale. Corpul jandarmeriei era condus de un general (Ludovic Mircescu), ajutat de un stat major (art. 8), regimentele de jandarmi erau comandate după normele prevăzute de legea de organizare a armatei (art. 10), la reședința fiecărui regiment funcționând un batalion de instrucție și câte o școală pentru pregătirea jandarmilor ofițeri. Nu doar Ministerul de Interne (art. 17), ci și prefectii de județe și administratorii de plasă puteau cere comandanților de regimente „întrebuințarea” jandarmilor din batalioanele de instrucție (art. 17). Amintim că ofițerii de jandarmerie erau recrutați din rândul ofițerilor armatei active (D.R. nr. 1198 din 18/31 mai 1918, în *MOF*, nr. 41, 19 mai/1 iunie 1918, p. 547-550).

⁴⁴ Despre această instituție în Basarabia în perioada interbelică, vezi Pavel Moraru, *La hotarul Europei: din istoria siguranței generale în Basarabia: 1918-1940*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008.

⁴⁵ *Referatul Președintelui Consiliului de Miniștri* nr. 7441 bis din 3/16 mai 1918, în *MOF*, nr. 41, 19 mai/1 iunie 1918, p. 550.

⁴⁶ G. E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, p. 67-68.

⁴⁷ Sintagmă preluată după Marc Olivier Baruch, *Servir l'État Français. L'administration en France de 1940 à 1944*, Paris, Fayard, 1997.

refugiați transilvăneni și bucovineni instruiți, prost plătiți și care își doreau, cei mai mulți dintre ei, să se întoarcă acasă cât mai repede, fără să participe la niciun conflict”⁴⁸. Ar fi esențial de analizat cine le-au luat locul după 1919: originea lor geografică și nivelul studiilor, cel mai probabil majoritari erau foști soldați, subofițeri și ofițeri din Vechiul Regat. Un alt exemplu este cel al numirilor în funcțiile de comandanți ai cercurilor de recrutare și rechiziție pentru infanterie, cavalerie și administrație (nu doar la reședințele de județ, ci și pentru alte orașe mai mici) a unor persoane originare din Oltenia, Muntenia și Moldova⁴⁹.

În ziua de 30 mai/12 iunie 1918 erau semnate (de către secretarul general al Ministerului de Interne Ion M. Mitileneu, în locul lui Alexandru Marghiloman) două decizii ministeriale, care prevedeau „detașarea cu serviciul” a mai multor angajați ai personalului polițienesc, la prefecturile de poliție (Chișinău și Acherman), secțiile de poliție (din orașele Bender, Bolgrad, Ismail, Bălți, Hotin, Soroca, Orhei, Chilia Nouă, Cahul și Reni), la serviciul de siguranță și la polițiile de frontieră din Basarabia⁵⁰. În aceeași zi, în urma unui referat depus de către Alexandru Marghiloman, Consiliul de Miniștri – prezent fiind și ministrul basarabean Ion Inculeț – a aprobat nu doar cele două decizii ministeriale, apreciate ca „stat de personal”, ci și alocarea unui fond de 1,5 milioane lei („pentru plata registrelor și imprimatelor, mobilier, spese de cancelarie, încălzit și iluminatul localurilor de poliție, echipamentul sergenților de oraș și chiar localurilor etc.”), dar și acordarea/confirmarea unor beneficii și facilități funcționarilor de poliție⁵¹ și militarilor⁵², care urmau să fie detașați în Basarabia. Motivația guvernului era următoarea: deoarece „traicul în Basarabia este mult mai greu decât în restul țării, propunem ca tuturor funcționarilor de poliție pe lângă leaful gradului să li se dea o diurnă de 70 la sută lunar și o indemnizație de chirie de 30 la sută din leaful lunar”⁵³. Reținem faptul că în presa din această perioadă regăsim menționată „scumpetea excesivă” din Basarabia⁵⁴, spre deosebire de prețurile mai reduse din Moldova și chiar din Muntenia.

Din punctul de vedere al localității din care erau detașați cei 67 de polițiști menționați în Decizia Ministerului de Interne nr. 9172/1918⁵⁵: 19 proveneau din Muntenia (inclusiv din Oltenia), șase din Moldova, 16 din Dobrogea de Nord (județele Constanța și Tulcea) și 26 din Cadrilater (județele Durostor și Caliacra). Prin Decizia Ministerului de Interne nr. 9173/1918, în serviciul de siguranță al orașelor din Basarabia erau detașați tot din Vechiul Regat un număr de 19 polițiști (din Direcția Poliției și Siguranței Generale – șapte, din localități din Muntenia – trei sau Moldova – unul, Dobrogea de Nord – doi, Cadrilater – cinci), și respectiv 15 polițiști (din Muntenia – patru, Moldova – unul, Dobrogea de Nord – unul, Cadrilater – nouă) la șase puncte de frontieră (Bender, Acherman, Rezina, Soroca, Ismail, Chilia Nouă). Din cei 101 agenți de menținere a ordinii

⁴⁸ A. Basciani, *op. cit.*, p. 125.

⁴⁹ D.R. nr. 1197 din 18/31 mai 1918, în *MOF*, nr. 42, 20 mai/2 iunie 1918, p. 576-579.

⁵⁰ *Deciziile Ministerului de Interne* nr. 9172 și nr. 9173 din 30 mai/12 iunie 1918, în *MOF*, nr. 54, 2/15 iunie 1918, p. 761-763.

⁵¹ *Jurnalul Consiliului de Miniștri* nr. 443 din 30 mai/12 iunie 1918, în *MOF*, nr. 54, 2/15 iunie 1918, p. 761.

⁵² *Decizia Ministerului de Război* nr. 32 din 31 martie/13 aprilie 1918, modificată prin Decizia Ministerului de Război nr. 37 din 1/14 iunie 1918 (*MOF*, nr. 55, 3/16 iunie 1918, p. 779).

⁵³ *Referatul d-lui președinte al Consiliului de Miniștri și Ministru de Interne nr. 9184 către Consiliul de miniștri* din 30 mai/12 iunie 1918, în *MOF*, nr. 54, 2/15 iunie 1918, p. 761.

⁵⁴ De exemplu, articolul din „Gazeta Bucureștilor” din 6/19 aprilie 1918, *Din Basarabia. Informațiuni și impresii cu prilejul călătoriei d-lui prim-ministru Al. Marghiloman*, p. 1 (articol reprodus în Diaconescu, Sora, 2018, vol. III, p. 305).

⁵⁵ Conform lui S. Stoian și I. Scurtu: 60 de polițiști. Vezi S. Stoian, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 99.

publice și poliției de frontieră numiți în Basarabia la 30 mai/12 iunie 1918, nimeni nu era din această provincie, toți erau funcționari din Vechiul Regat, iar nu mai puțin de 59 de persoane (59,4%) figurau ca funcționând în Dobrogea (în județele Constanța și Tulcea sau în Durostor și Caliacra).

Acestea nu au fost singurele numiri/detașări în serviciul de ordine publică și siguranță din Basarabia: au continuat în lunile următoare ale anului 1918⁵⁶, și ulterior. Tendința de angajare a unor subofițeri și ofițeri în rezervă ai Armatei române s-a menținut. Prin Decretul regal nr. 1796 din 13/26 iulie 1918 mai erau numiți trei subcomisari clasa I la poliția Kișinău (Gh. Popescu, avansat din funcția de comisar clasa III la Dorohoi și Dumitru Udriște subofițer în armată) și Hotin (D. Teodorescu M. Ion, căpitan în rezervă, subcomisar clasa III la Pitești)⁵⁷. Alte detașări și numiri în poliție s-au realizat prin D.R. nr. 1974 din 1/14 august 1918 la Chișinău (cinci), dar și în celelalte orașe ale Basarabiei, inclusiv pe posturi de traducători⁵⁸. Observăm că, de obicei, erau avansări, iar unii dintre noii polițiști proveneau din rândul militarilor (chiar subofițeri). Nu erau totuși doar numiri în posturi vacante, ci și în locul unor funcționari de poliție, care declinau numirea în Basarabia. De exemplu, subcomisarii Dumitru Verbiceanu și Toma M. Negrea au refuzat înaintarea în posturi superioare, prin transferul de la București la Chișinău⁵⁹. Au urmat și alte decizii ministeriale și decrete regale de numire în serviciile de poliție și siguranță.

Este greu de precizat cu exactitate numărul agenților poliției din Basarabia în primăvara-vara anului 1918 și proporția *regățenilor*, putem, cel mult, oferi câteva date. Stelian Stoian și Ioan Scurtu avansează cifra de 20% de agenți transferați din totalul polițiștilor din Basarabia, însă nu precizează la ce moment se referă și nu menționează nici sursele care au stat la baza acestei afirmații⁶⁰. Conform lui Cezar Aramă, poliția administrativă a orașului Bălți avea 25 de angajați, dintre care un director, trei comisari clasa I, cinci subcomisari și trei sergenți majori clasa I⁶¹; iar numărul celor numiți la 30 mai/12 iunie 1918 de administrația de la București era de opt, inclusiv șeful poliției din acest oraș, Anton Alimănescu, detașat din funcția de „polițai clasa I al orașului Giurgiu”. Poliția Siguranței Bălți avea 15 angajați⁶², doi dintre aceștia fiind numiți tot la 30 mai/12 iunie 1918, inclusiv cel aflat la conducere: Nicolae Moscu, comisar special clasa a II-a în Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale. Numirea unor funcționari din Vechiul Regat în Basarabia a continuat în cursul anului 1918 și în următorii ani în serviciile de ordine și siguranță publică și în alte ramuri administrative (în serviciul administrației finanțelor⁶³ etc.), în administrația teritorială (directori de prefectură, subprefecți/administratori de plasă, notari comunali) sau în domeniul Justiției; însă mai important decât aportul numeric este proporția dintre românii din Vechiul Regat și cei din Basarabia numiți în funcții de conducere sau medii. Observăm că, cel puțin în primele luni, regăsim și ardeleni, cu siguranță există și bucovineni.

⁵⁶ Decizia Ministerului de Interne nr. 13502 din 19 iulie/1 august 1918, în *MOF*, nr. 96, 21 iulie/3 august 1918, p. 1434; D.R. nr. 2740 din 5/18 octombrie 1918 (numiri de polițiști în întreaga țară), în *MOF*, nr. 163, 12/25 octombrie 1918, p. 2810-2812.

⁵⁷ D.R. nr. 1796 din 13/26 iulie 1918, în *MOF*, nr. 95, 20 iulie/2 august 1918, p. 1403-1404.

⁵⁸ D.R. nr. 1974 din 1/14 august 1918, în *MOF*, nr. 106, 2/15 august 1918, p. 1606-1607.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 1606.

⁶⁰ S. Stoian, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 99.

⁶¹ C. Aramă, *op. cit.*, 238.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ De exemplu, D.R. nr. 2601 (nu este menționat însă locul ultimei slujbe) din 27 septembrie/10 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 160, 9/22 octombrie 1918, p. 2743.

Magistrații și funcționarii din aparatul judecătoresc

Justiția a fost o altă ramură pe care atât românii din Basarabia, cât și administrația centrală de la Iași sau București au căutat să o *naționalizeze* cât mai repede: acest proces vizând, pe de o parte, folosirea limbii române și numirea de magistrați care să cunoască limba oficială a statului, iar pe de altă parte, introducerea legislației din dreapta Prutului. În ceea ce privește numărul „angajaților” din Justiție, V. Erbiceanu avansa pentru Tribunalul Chișinău (cu cele șase secții), pentru lunile mai-iunie 1918, cifra de 117 magistrați („din care nicio zecime nu erau români”), 199 de funcționari și 165 de judecători de pace⁶⁴.

Un pas decisiv spre integrarea sistemului juridic din Basarabia în cel românesc a fost promulgarea la 9/21 octombrie 1918 a Legii privind organizarea judecătorească a Basarabiei⁶⁵. Singura limbă oficială utilizată de către instanțele judecătorești era doar limba română (art. 1). Se constituiau judecătorii urbane de județ și judecătorii rurale/ judecătorii de pace (câte una în fiecare *voloste*) și era înființată o Curte de Apel, în Chișinău. Era menținută instituția notarială din Basarabia. Pentru numirea personalului judecătoresc „de origine basarabească” era obligatoriu avizul directorului judecătoresc din Basarabia (art. 86), magistrații puteau deveni inamovibili după un an, prin decret-regal, la propunerea ministrului de Justiție, pe baza avizului aceluiași director judecătoresc (art. 85).

În aceeași zi cu publicarea în „Monitorul Oficial” a legii privind organizarea judecătorească, regele Ferdinand I semna două decrete de numire (înaintare, permutare) în Basarabia a 19 magistrați la Curtea de Apel Chișinău (D.R. nr. 2800), la tribunalele județene (D.R. nr. 2801 – nouă magistrați, D.R. nr. 2802 – 45 de magistrați), la judecătoriile de pace – reduse de la 165 la 83 – (D.R. nr. 2803, D.R. nr. 2804) sau portării la tribunale (D.R. nr. 2805 – 11, toți din cele patru județe ale Dobrogei)⁶⁶. Vespasian Erbiceanu, „consilier la Curtea de Apel din Iași”, era înaintat prim-președinte la secțiunea I, de fapt prim-președinte al Curții de Apel din Chișinău⁶⁷. Începând cu 31 martie/13 aprilie 1918, V. Erbiceanu fusese delegat consilier tehnic al Ministerului Justiției pe lângă Directoratul de Justiție al Basarabiei. Cu siguranță, alegerea lui V. Erbiceanu în cele două funcții nu a fost deloc întâmplătoare: era un foarte bun cunoscător al limbii ruse, licențiat în Teologie la Kiev și în Drept la Iași, în plus, la Universitatea din Iași fusese coleg cu basarabeanul Constantin Stere⁶⁸.

Cel puțin 35 de magistrați din cei 54 menționați în decretele nr. 2801 și 2802 lucraseră în România înainte de 1916, mai ales în Cadrilater și Dobrogea de Nord⁶⁹. Totuși, pe lângă români, printre cele 45 de persoane (prim-procurori, judecători de instrucție, judecători de ședință, procurori supleanți) din D.R. nr. 2802/1918, pe lângă magistrații români identificăm de această dată mai mulți magistrați din Basarabia și chiar din restul Rusiei⁷⁰, care erau înaintați sau permutați în aceeași regiune⁷¹, unii dintre ei reveniți în

⁶⁴ V. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 50-51.

⁶⁵ *Legea privind organizarea judecătorească a Basarabiei* din 9/22 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 160, 9/22 octombrie 1918, p. 2748-2753.

⁶⁶ D.R. nr. 2803, 2804, 2805 din 9/22 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 162, 11/24 octombrie 1918, p. 2796-2799.

⁶⁷ Despre viața și activitatea profesională a acestui magistrat vezi excelenta lucrare a lui Sorin Radu, *Vespasian Erbiceanu (1865-1943). Studiu monografic*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2014.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 27.

⁶⁹ D.R. nr. 2801 și 2802 din 9/22 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 162, 11/24 octombrie 1918, p. 2795-2796.

⁷⁰ Serghe Neschedovschi, de la tribunalul din Ekaterinoslav – astăzi Dnipro, Constantin Porumbescu, magistrat la Odessa, Nicon I. Văluță, fost magistrat, prefect de Bălți, numit judecător de ședință la tribunalul Bălți.

⁷¹ Constantin G. Dimo – din judecător de pace a fost numit judecător de ședință.

funcție. Dintre cei 73 de magistrați de la judecătoriile de ocoale (D.R. nr. 2803/1918)⁷² observăm că *regățenii* sunt majoritari, iarși cei mai mulți erau transferați din cele patru județe dobrogene. Ca și în cazul funcționarilor administrativi și pentru personalul din justiție din Dobrogea ocupată de către Puterile Centrale, funcțiile au fost păstrate, toți aceștia fiind în continuare la dispoziția ministerelor de resort și exercitând diverse responsabilități (prin delegație) în teritoriul rămas neocupat. D.R. nr. 2804/1918 este diferit de celelalte analizate mai sus, confirmând 30 de localnici „în posturile de judecători de pace, cu titlu provizoriu, următoarele persoane alese pentru judecătoriile rurale și urbane din Basarabia [...]”⁷³. Conform lui S. Stoian și I. Scurtu în total, la 9/22 octombrie 1918, în tribunalele județene, au fost numiți 192 de magistrați⁷⁴.

Un alt val de numiri de magistrați în Basarabia s-a realizat la 13/26 octombrie 1918, prin mai multe decrete-regale publicate o zi mai târziu (nr. 2831 – 15 numiri⁷⁵, nr. 2832 – o singură numire⁷⁶, nr. 2833 – 18 numiri⁷⁷). De această dată, D.R. nr. 2831 preciza locul ultimei slujbe doar pentru doi (erau înaintați Ioan Nicolescu Periețeanu, judecător de instrucție la tribunalul Cetatea-Albă/Acherman, care devenea președintele acestui tribunal, în locul lui venind Ioan Gr. Dimoftache, înaintat în poziția de substitut la Tribunalul Tecuci)⁷⁸. Pentru ceilalți 13 noi judecători este posibil să vorbim de noi intrări: absolvenți de drept (licențiați sau chiar titulari de doctorat), numiți pe primele trepte în magistratură (substituit la tribunal, judecător de pace cu titlul provizoriu). D.R. nr. 2833/1918 includea câteva înaintări și permutări (din județele Tulcea, Constanța și Caliacra: șase la număr), cât și noi numiri (probabil originari din Vechiul Regat, dar și din Basarabia). Remarcăm pe Teodor Inculeț, licențiat în drept (la Sankt Petersburg), fratele lui Ion Inculeț, numit supleant la secțiunea I a tribunalului Chișinău. D.R. nr. 2834/1918, realiza înaintări și permutări (în total 37) de grefieri, grefieri ajutori, copiiști grefieri din Oltenia (2), Moldova (10), Dobrogea de Nord (17), Cadrilater (6) sau în interiorul Basarabiei (2). Toate aceste decrete de numire în Justiție prevedeau ca începerea exercitării funcției să se realizeze în două-trei zile⁷⁹. Din punctul de vedere al guvernului român și al reprezentanților săi din stânga Prutului, acest proces de înlocuire și de înnoire a personalului administrativ și judecătoresc era necesar și binevenit. Vespasian Erbiceanu era critic privind administrația și justiția din Basarabia, justificând astfel procesul de românizare al serviciilor publice:

Numai funcționăria rusească și orășenii, sporiți în mare număr cu epave refugiate de peste Nistru, au rămas încă inadaptabili, veșnic nemulțumiți și în așteptarea restabilirii puterii rusești.

⁷² „Se înaintează, se permută și se numesc magistrați asistenți judecători cu titlul definitiv la judecătoriile de pace înființate în Basarabia [...]”: Chișinău (12), Tighina/Bender (9), Cetatea Albă/Acherman (13), Hotin (9), Soroca (10), Bălți (10), Orhei (10). Magistrații asistenți funcționau pe lângă un judecător basarabean ales. Sunt numiri în șapte din cele nouă județe din Basarabia, lipsind Ismail și Cahul. Între 1856 și 1878, cele trei județe din Basarabia s-au aflat sub administrație românească, iar judecătoriile rurale (după model românesc) funcționaseră inclusiv în timpul Imperiului Țarist. Vezi D.R. nr. 2803 din 9/22 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 162, 11/24 octombrie 1918, p. 2797-2798.

⁷³ Distribuția era următoarea: Chișinău (11), Tighina/Bender (3), Soroca (7), Bălți (9), Orhei (9).

⁷⁴ S. Stoian, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 100.

⁷⁵ D.R. nr. 2831 din 13/26 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 165, 14/27 octombrie 1918, p. 2856.

⁷⁶ D.R. nr. 2832 din 13/26 octombrie 1918, în *ibidem*, p. 2857.

⁷⁷ D.R. nr. 2833 din 13/26 octombrie 1918, în *ibidem*, p. 2857.

⁷⁸ D.R. nr. 2831 din 13/26 octombrie 1918, în *ibidem*, p. 2856.

⁷⁹ Decretelor menționate mai sus se adăugau decretele nr. 2835, 2836 și 2839, care conțineau înaintări și permutări în Vechiul Regat, în locul acelor magistrați care ajunseseră în Basarabia sau decedați, demisionați, disponibilizați.

În afară de spiritul de răzvrătire ce am văzut că cuprinsese pe intelectualii ruși sau rusificați (magistratura și avocații), un alt rău mare de care suferea Basarabia era pletora excesivă de funcționari nedisciplinați de prin toate autoritățile publice, precum și destrăbălarea ne mai pomenită și risipa ce domnea pretutindeni [...]⁸⁰

Care puteau motivele pentru care magistrații din Vechiul Regat să fie de acord cu transferul în Basarabia? Dacă stabilitatea funcționarilor care beneficiau de acest drept a fost suspendată în vara-toamna anului 1918, tot atunci s-a dezbătut și problema suspendării inamovibilității magistraților⁸¹. Așadar, nu putem elimina în totalitate teama față de superiori și nesiguranța în funcție. În al doilea rând, în majoritatea cazurilor erau înaintări, unele așteptate de foarte mulți ani. În al treilea rând, ca și în cazul funcționarilor administrativi, existau și unele beneficii materiale: în același număr din „Monitorul Oficial”, în care era publicată legea de organizare judecătorească pentru Basarabia, se regăseau și mențiuni privind acordarea unei „indemnizații speciale” și a unei „indemnizații de chirie” pentru magistrații din Basarabia⁸².

Prefecții, directorii de prefectură și subprefecții

Administrația teritorială constituie o modalitate eficientă prin care guvernul să controleze și să realizeze funcționarea serviciilor publice. Prin sistemul zemstvelor (guberniale⁸³ și județene), Basarabia beneficiase în cadrul Imperiului Rus de un grad de autonomie locală superior Vechiului Regat, inferior însă Bucovinei și Transilvaniei. În stânga Prutului, instituția prefectului din România – funcționar politic și agent al guvernului în teritoriu – nu avea corespondent. Administrația românească⁸⁴ era edificată în mare măsură pe modelul francez, ceea ce însemna o centralizare uneori excesivă, criticată de către toate formațiunile politice, dar care asigura controlul țării partidului aflat la guvernare și, implicit, câștigarea alegerilor. Prefectul era un funcționar politic, reprezentant al puterii centrale, dar și al intereselor locale (ca șef al administrației județene). Una dintre principalele sale responsabilități și subiect al criticilor era aceea de șef al poliției din județ, calitate în care era însărcinat cu menținerea ordinii și siguranței publice, cu dreptul de a da ordine organelor de jandarmerie și de poliție. Guvernul condus de către Alexandru Marghiloman urmărea să aibă și în Basarabia prefecți care să reprezinte interesele Partidului Conservator, însă într-o primă fază, cel mai probabil, nu s-a dorit amplificarea nemulțumirilor în rândul elitei locale, ci obținerea înregimentării lor politice. De altfel, înainte de 1916, majoritatea prefecților din România erau personalități cunoscute la nivel local (unele născute aici, cu proprietăți rurale/urbane, desfășurând diverse activități de prestigiu – șefi de organizații de partid, avocați, foști judecători, medici, profesori etc.).

Importanța funcției de prefect, faptul că titularul acesteia putea controla întreaga administrație la nivel județean, valul de numiri de funcționari din Vechiul Regat și poate,

⁸⁰ V. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 47.

⁸¹ De exemplu, Legea nr. 2099/1918 de suspendare a unor dispoziții din legea organizării poliției generale a Statului din 1903, cu modificările din 1905, în *MOF*, 17/30 august 1918, p. 1835-1836.

⁸² *Tablou privitor la tratamentul personalului judecătoresc din Basarabia*, în *MOF*, nr. 160, 9/22 octombrie 1918, p. 2760-2761.

⁸³ Zemstva gubernială a Basarabiei a fost desființată prin D.R. nr. 2720 din 4/17 octombrie 1918, în *ibidem*, p. 2741.

⁸⁴ Vezi Andrei Florin Sora, *A difficult modernization: the prefect institution in Greater Romania, 1918-1940*, în *AUB, Istorie*, nr. 1/2014, p. 45-63.

într-o anumită măsură, lipsa unor colaboratori de încredere ai Partidului Conservator au condus în vara și toamna anului 1918 la schimbări substanțiale în funcția de prefect. În data de 4/17 iulie 1918, prin revocarea lui Efreș Dumbravă, Marin Văraru (născut în 1882, doctor în Științe Politice și Economice la Paris), administrator de plasă din 1908⁸⁵, era numit prefect al județului Ismail⁸⁶ (iulie 1918 – februarie 1919). La 7/20 iulie 1918, Ion Domuști [Domusci] era înlocuit din funcția de prefect al județului Cahul de Al. I. Rădulescu „magistrat”, cu siguranță provenit din Vechiul Regat. La 21 august/3 septembrie 1918, la județul Sorooca, în locul lui V. Secară ajungea N. Rădulescu-Dobrogea (licențiat în Științe de Stat), în acel moment administrator al plășii Ghergani din județul Dâmbovița⁸⁷, dar care, în toamna anului 1912, reușise să fie avansat subprefect la plasa Hârșova (județul Constanța), din funcția de șef de birou la cancelaria Palatului Regal⁸⁸. În data de 5/18 septembrie, regele Ferdinand I a semnat decretul de numire ca prefect al județului Orhei (în locul lui Irimia Postolache) a maiorului Tarquiniu Robescu, administrator de plasă (Buftea-Bucoveni) în județul Ilfov⁸⁹.

În ziarul bucureștean „Acțiunea Română”, noul prefect al județului Ismail era descris astfel:

Iată-mă în cabinetul prefectului. O cameră modestă. Un tânăr, în a cărui privire cetești dintr’o dată energia și entuziasmul, mă primește prietenos. E foarte modest – deci nu face parte din tagma ariviștilor.

Sunt convins că nu el a cerut direct, sau indirect „acest post”.

D. M. Varariu – prefectul – știe ce înseamnă a organiza, a face administrație.

Posedă arta și sufletul organizatorului [...]⁹⁰

Opoziția elitei basarabene și a altor categorii socio-profesionale privind creșterea numărului de funcționari din afara provinciei a fost vizibilă, trecând inclusiv de cenzură. Acuzațiile împotriva comportamentului noilor veniți erau numeroase: corupție, arivism, superioritate față de localnici, indiferență și lipsă de respect față de instituțiile locale. Pe fondul zvonurilor că prefectii județelor Chișinău și Sorooca urmau să fie schimbați cu persoane de peste Prut, un articol din „România Nouă” din 13/26 septembrie, semnat de ardeleanul Ioan Mateiu⁹¹, analiza *politica de cadre* a guvernului român:

Ori cât de mult s’ar aplica această metodă sumară dincolo, ea nu poate fi pusă în practică aici, fără a trezi în popor și în sufletul luptătorilor basarabeni o adâncă și justificată amărăciune. O țară nouă, democratică nu poate fi guvernată cu vechi sisteme de procedură reacționară, ci exclusiv prin o respectare riguroasă a loialității și *dreptății*, pe care poporul din Basarabia o cere deplină și neștirbită dela patria mamă.

⁸⁵ *Anuarul funcționarilor de stat al Ministerului de Interne pe anul 1923*, Ministerul de Interne, Direcțiunea Secretariatului și Personalului. Biroul Anuarului, București, Imprimeria Statului, 1923, p. 132.

⁸⁶ D.R. nr. 1674 din 4/17 iulie 1918, în *MOF*, nr. 84, 7/20 iulie 1918, p. 1225.

⁸⁷ D.R. nr. 2188 din 21 august/3 septembrie 1918, în *MOF*, nr. 124, 25 august/7 septembrie 1918, p. 1975.

⁸⁸ *Anuarul Ministerului de Interne pe anul 1914*, Ministerul de Interne, Direcțiunea Administrațiunii Generale, Personalului și Statisticii, București, Imprimeria Statului, 1914, p. 146.

⁸⁹ D.R. nr. 2369 din 5/18 septembrie 1918, în *MOF*, nr. 139, 13/26 septembrie 1918, p. 2309.

⁹⁰ Romeo, *Din Basarabia. O vizită la Ismail. Un început de organizare. Impresii. Linia Ismail – Bolgrad*, în „Acțiunea Română”, Iași, anul I, nr. 481, 6/19 august 1918, p. 1 (articol reprodus în Marius Diaconescu, Andrei Florin Sora (coord.) *et. al., Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei*, vol. IV, *Proiectul României Mari între cenzură și provocările Unirii Basarabiei, 8 Mai – 11 Octombrie 1918*, p. 480-481).

⁹¹ Despre biografia acestei personalități puțin cunoscute astăzi, vezi necrologul: Prof. Dr. Ion Mateiu, în „Renașterea”, Cluj, anul XXIV, nr. 14, 7 aprilie 1946, p. 1.

Și se pare că politicianismul evoluează într-o direcție tot mai semnificativă. În jurul scaunului de prefect al județului Chișinău, devenit vacant prin demisia d-lui Harteș, se făc combinații, cari nu pot împăca sub nicio condiție conștiința democratică a Basarabiei [...]⁹²

Observăm că ziariștii din Basarabia nu aveau informații precise: în județul Soroca fusese deja numit un fost magistrat din Vechiul Regat, iar ca prefect al județului Chișinău, în locul lui V. C. Hartia, demisionat, o lună mai târziu de la articolul lui I. Mateiu a fost numit Dimitrie Bogos, „ajutorul de prefect” al acestui județ⁹³. Această funcție nu exista în Vechiul Regat, dar o regăsim în Basarabia în 1917-1918 („ajutor de comisar”), probabil că era apropiată celei de director de prefectură. Vasile Hartia a ajuns ulterior președinte al Comitetului Executiv al Zemstvei aceluiași județ. Față de alți prefecti basarabeni din 1918, Dimitrie Bogos (1889-1946) a avut o carieră ascendentă: secretar general al Ministerului de Interne (1921), ministru al Basarabiei 1922⁹⁴, primar al municipiului Chișinău (1931-1934) și deputat în Parlamentul României⁹⁵. La 2/15 octombrie 1918, un alt *regățean*, Avel V. Crudu, administrator de plasă, delegat la conducerea prefecturii Botoșani, era numit prefect în județul Bălți, în locul lui N. Văluță⁹⁶. În aprilie 1923, Avel Crudu ajungea în înalta funcție de inspector general administrativ⁹⁷.

Pentru o parte dintre primii prefecti originari din Basarabia, această demnitate publică va fi cea mai înaltă pe care o vor atinge. Ion Domuști (născut în 1886, absolvent al unei școli normale), care a pierdut postul de prefect de Cahul în iulie 1918, a fost numit la 15/28 noiembrie 1918 subprefect/administrator la plasa Sărata din județul Cetatea-Albă⁹⁸. În 1938 încă era prim-pretor (denumirea pentru administrator de plasă/subprefect) tot în județul Cetatea-Albă⁹⁹, funcționând, cel mai probabil, neîntrerupt. Vasile Săcară, primul prefect de Soroca, a fost numit de guvernul Coandă subprefect/administrator de plasă în același județ Soroca, o cădere pe scara ierarhică. În noiembrie 1918, fostul prefect al județului Orhei, I. Postolache a primit vestea numirii ca administrator de plasă (subprefect în textul de lege). Un subordonat de-al său, T. Bujniță¹⁰⁰, „fost director al prefecturii Orhei”, era retrogradat pe poziția de ajutor de subprefect¹⁰¹.

Căderea guvernului Alexandru Marghiloman nu a antrenat imediat demisia prefecturilor din Basarabia, așa cum s-a întâmplat pentru cei din Vechiul Regat (începând din data de 27 octombrie/9 noiembrie 1918). Presupunem că noul guvern Coandă, ministru de Interne fiind Alexandru Văitoianu, aprecia că prefectii din stânga Prutului își datorau funcția mai puțin unor considerente politice și jocuri de partid. Prima numire a unui prefect în Basarabia de către guvernul Coandă a fost cea a lui Constantin M. Nicolau, administrator de plasă, „înaintat” la Hotin, în locul lui Vladimir Condac¹⁰². Suntem siguri

⁹² I. Mateiu, *Vrem cărmuitori democrați. În legătură cu scaunul de prefect al județului Chișinău*, în „România Nouă”, anul II, nr. 164, 13/26 septembrie 1918, p. 1.

⁹³ D.R. nr. 2892 din 15/28 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 166, 16/29 octombrie 1918, p. 2873.

⁹⁴ I. Mamina, I. Scurtu, *op. cit.*, p. 139-140.

⁹⁵ Pavel Moraru, *Dimitrie Bogos (1889-1946). Momente inedite ale biografiei*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 1 (69), 2007, p. 79.

⁹⁶ D.R. nr. 2664 din 2/15 octombrie 1918, în *MOF*, nr. 156, 4/17 octombrie 1918, p. 2657.

⁹⁷ *Anuarul funcționarilor de stat ai Ministerului de Interne pe anul 1923*, p. 134.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 286.

⁹⁹ *Anuarul funcționarilor din administrația centrală și exterioară a Ministerului pe anul 1938*, Ministerul de Interne. Direcțiunea Administrației de Stat, Monitorului Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1938, p. 120.

¹⁰⁰ Despre Teodosie Bujniță, vezi *Figuri contemporane din Basarabia*, vol. I, Chișinău, Editura A.R.P.I.D., 1939, p. 19.

¹⁰¹ D.R. nr. 3292 din 6/19 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 186, 10/23 noiembrie 1918, p. 3253.

¹⁰² D.R. nr. 3439 din 15/28 noiembrie 1918, în *ibidem*, nr. 191, 16/29 noiembrie 1918, p. 3367.

că noul prefect al județului Hotin este „Nicolau M. Constantin” (licențiat în drept, născut în 1875), funcționar la Primăria București (1895-1901), perioadă urmată de o pauză, iar între iunie 1908 și februarie 1913, subprefect la plasa Babadag (Tulcea), de unde a trecut în noiembrie 1913 ca director al prefecturii Caliacra¹⁰³.

În mai puțin de opt luni de zile, șase din cei șapte comisari județeni, confirmați prefecti la 9/22 aprilie 1918, nu mai erau în funcție, fiind înlocuiți cu funcționari sau magistrați din Vechiul Regat, pentru care această numire era o avansare. La Chișinău se afla ca prefect un român din dreapta Prutului, Dimitrie Bogos. Maiorul E. Adamovici (Tighina) și S. Niță au fost menținuți ca prefecti până la 28 aprilie 1919, când au fost înlocuiți de Avel Crudu („mutat” de la Bălți) și respectiv colonelul Alexandru Lupașcu. Maiorul Adamovici, devenit colonel, a mai fost numit în anii 1920 și 1930 prefect al județului Cetatea Albă și din nou la Tighina.

Procesul de *românizare* a administrației Basarabiei nu a însemnat doar numirea de români din Basarabia sau din Vechiul Regat, ci și a unor refugiați din Austro-Ungaria. Astfel, încă din vara anului 1918, director al prefecturii Chișinău ar fi fost avocatul ardelean dr. V. Glăjariu [Glăjar/Glajar]¹⁰⁴, absolvent al Liceului ortodox român din Brașov în 1901¹⁰⁵, viitor senator liberal, transferat în noiembrie 1918 ca subprefect (administrator de plasă în județul Orhei)¹⁰⁶. Tot în județul Orhei era numit subprefect I. Câmpeanu, „absolvent al școalei de administrație din Cluj”¹⁰⁷, iar P. Bărbat „absolvent al școalei de notari din Ungaria”¹⁰⁸, ajungea ajutor de subprefect în județul Bender. Pe ultimul, P. Bărbat, îl vom reîntâlni în 1922 prim-pretor la plasa Baia de Jos din județul Brașov. Un caz foarte interesant al aportului transilvănean este cel al prim-notarilor (câte unul la fiecare dintre cele nouă tribunale județene), numiți prin D.R. nr. 3183 din 28 octombrie/10 noiembrie 1918¹⁰⁹. În Rusia țaristă, prim-notarii funcționau pe lângă fiecare tribunal ținutal (județean); erau funcționari ai statului, responsabili de arhiva tribunalului¹¹⁰. Prim-notarii din toamna anului 1918 erau următorii: Octav Cernea, doctor în drept (Hotin), Daniel Vasu, doctor în drept (Soroca), Nicula Iepure, licențiat în drept (Chișinău), Ioan Robu, doctor în drept (Tighina/Bender), Gheorghe Stere, licențiat în drept (Cetatea Albă/Acherman), Traian Pop, doctor în drept (Ismail), Valeriu Șovrea, doctor în drept (Cahul). Credem că Daniel Vasu este avocatul ardelean Dănilă Vasu (din Arpașu de Sus) ales deputat de Făgăraș în noiembrie 1919, rudă cel mai probabil cu primul prefect român de Făgăraș: Octavian Vasu. Ardeleni sunt și Octav Cernea (de confesiune greco-catolică, născut în 1882, Cincu, județul Târnava Mare)¹¹¹, Valer Șovrea (ortodox, născut în 1883 în Măgăoaja, județul Solonoc-Dobâca)¹¹² și Ioan Robu (ortodox, născut

¹⁰³ *Anuarul Ministerului de Interne pe anul 1914*, p. 141.

¹⁰⁴ Suntem siguri că directorul prefecturii Chișinău este Vazul Glajar, născut în 1880 la Brașov, student la Academia Reformată de Drept din Debrecen, menționat de către Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 617.

¹⁰⁵ Vezi <https://www.saguna.ro/beta/files/5/AS%20ALUMNI-1900-1901.pdf>, accesat în data de 12 ianuarie 2019.

¹⁰⁶ D.R. nr. 3292 din 6/19 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 186, 10/23 noiembrie 1918, p. 3255.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 3254.

¹⁰⁹ D.R. nr. 3183 din 28 octombrie/10 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 178, 31 octombrie/13 noiembrie 1918, p. 3098.

¹¹⁰ Vezi <http://www.uniuneanotarilor.ro/?p=7.3>, accesat în data de 10 ianuarie 2019.

¹¹¹ C. Sigmirean, *op. cit.*, p. 469.

¹¹² *Ibidem*, p. 483.

în 1883 în Hălmagiu, județul Arad)¹¹³, toți cu doctorat în Științe Juridice la Cluj. Suntem înclinați să credem că prim-notarul tribunalului Ismail este viitorul profesor universitar Traian Pop, decan în perioada interbelică a Facultății de Drept din Cluj, membru al Academiei Române, om politic național-țărănist¹¹⁴.

O altă etapă a procesului de integrare administrativă a Basarabiei a fost introducerea în noiembrie 1918¹¹⁵ a subprefecturilor/administrațiilor de plasă, 44 la număr¹¹⁶, ulterior 43, conduse de un subprefect¹¹⁷ (corespondentul administratorului de plasă de pe cealaltă parte a Prutului), responsabil de mai multe *voloste*¹¹⁸, asistat de un ajutor de subprefect. Până atunci, fiecare *voloste* avea un șef, numit în presa basarabeană și *administrator*. Trebuie remarcat că, în toamna anului 1918, agentul puterii centrale în plasă, în Basarabia, avea o denumire distinctă de cea a corespondentului său din dreapta Prutului, optându-se pentru vechiul titlu de subprefect (utilizat în România între 1864 și 1904). Același sistem de a denumi diferit aceeași funcție fusese introdus și în Dobrogea de Nord în 1878, când în locul termenului din Regat de subprefect a fost preferat cel de administrator¹¹⁹; pentru ca, la început de secol XX, până în 1913, să fie utilizat acela de subprefect în loc de inspector comunal (1904-1908) și administrator de plasă, după 1908.

Prin D.R. nr. 3292 din 6/19 noiembrie 1918 erau anunțate 100 de numiri în diferite funcții publice în cancelaria directoratului de Interne (două) și la toate cele nouă prefecturi din Basarabia (98)¹²⁰. Nu avem nicio explicație pentru faptul că se realizau numiri în funcții de impiegați, contabili sau șefi de birou, pentru care legea nu le prevedea prin decret regal, ci doar prin decret ministerial. Pe aceeași pagină din „Monitorul Oficial”, după D.R. nr. 3292 era publicat D.R. nr. 3291 din aceeași zi, care făcea o singură numire: a fostului secretar al primăriei Bazargic, Iulian Marinescu, ca subșef de birou la serviciul secretariatului din Directoratul de Interne al Basarabiei. D.R. nr. 3292 nu menționează plasa în care erau numiți subprefecții și ajutorii lor, ci doar județul. Printr-un alt decret, nr. 3319 din 9/22 noiembrie 1918, erau numiți mai mulți funcționari (șefi de birou, subșefi de birou, impiegate) la Directoratul de Interne al Basarabiei¹²¹, însă nu avem nici o mențiune privind proveniența lor geografică.

Cele trei decrete, în special, D.R. nr. 3292, surprind prin prezența în mai mică măsură a funcționarilor care dețineau funcții în Dobrogea de nord (Constanța și Tulcea) și în Cadrilater (Durostor și Caliacra): Vasile Mastero (fost secretar al Consiliului județean Constanța, avansat director al prefecturii Ismail), Mihail Livezeanu (fost secretar al Consiliului județean Caliacra, avansat subprefect în județul Cahul), St. I. Petrescu (numit ajutor de subprefect în județul Acherman din aceeași funcție deținută în „Dobrogea”), N. Panteli Stanciu (fost ajutor de subprefect în județele Tulcea și Caliacra, transferat pe aceeași funcție în județul Ismail), Ion Gh. Popovici (fost secretar-contabil în serviciul

¹¹³ *Ibidem*, p. 475.

¹¹⁴ L. Predescu, *op. cit.*, p. 672.

¹¹⁵ Decretul-regal nr. 3291 de numire pentru directorii de prefectură, subprefecți și ajutorii de subprefecți a fost semnat la 6/19 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 186, 10/23 noiembrie 1918, p. 3253-3255.

¹¹⁶ A. Basciani, *op. cit.*, p. 133.

¹¹⁷ Vezi S. Suveică, *op. cit.*, p. 208-209.

¹¹⁸ Andrei Florin Sora, *Centralizare sau autonomie locală? Opinii, dezbateri, primi pași spre unificarea administrativă a României Mari, 1918-1920*, în *SAI*, nr. LXXXV, 2018, p. 130.

¹¹⁹ *Idem*, *Servir l'État roumain. Le corps préfectoral, 1866-1940*, București, Editura Universității din București, 2011.

¹²⁰ Chișinău: 11 (inclusiv o femeie: Zenaïda Kira Donjan, impieगतă pentru lucrări speciale), Acherman: 14, Ismail: 13, Bălți: 11, Soroca: 14, Bender: 9, Cahul: 14, Orhei: 9, Hotin: 5.

¹²¹ D.R. nr. 3319 din 9/22 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 188, 13/26 noiembrie 1918, p. 3300.

tehnic al județului Tulcea) și Sava Tibacu (fost șef de birou în prefectura Caliacra) numiți contabili la prefectura Ismail și respectiv Cahul, Ștefan Balicescu (numit șef de birou la prefectura județului Soroca, deținând anterior aceeași funcție la județul Constanța) și Constantin Constantinescu, fost referent statistic la prefectura Durostor, numit șef de birou la prefectura Cahul. Precizăm că nu în cazul tuturor funcționarilor menționați în D.R. nr. 3292 avem locul din care erau transferați. Putem presupune că mai sunt și alți funcționari din Dobrogea, dar, în orice caz, sunt mai puțini față de decretele anterioare privind numirile în poliție, serviciul de siguranță și în magistratură. O ipoteză ar fi aceea că, la 11/24 noiembrie 1918, războiul se încheiase prin armistițiul de la Compiègne, iar Bulgaria se declarase înfrântă încă din 16/29 septembrie 1918. Revenirea Dobrogei, inclusiv a celor două județe din sud, la România părea certă. Totuși, unii funcționari nu voiau să se mai întoarcă în Cadrilater, mai ales că nu erau originari de aici, poate și datorită faptului că, imediat după 15/28 august 1916, adversitatea populației bulgare fusese mare. Pentru acești funcționari, anumite zone din Basarabia păreau mai prietenoase, alții reușiseră să fie detașați/transferați/numiți în administrația centrală sau în județe din Vechiul Regat, de dorit chiar în zonele din care erau originari (sau soțiile lor).

Deși ne-am fi așteptat ca numirea prefectilor în Basarabia în aprilie 1918 să fie însoțită și de cea a directorilor de prefectură, în acest moment al cercetării nu am identificat nicio numire în „Monitorul Oficial” sau în alte surse, până la cele din noiembrie 1918. Nici la vestea sigură din ziarul „Cuvânt Moldovenesc”, din iulie/august 1918, despre numirea acestor funcționari, nu am găsit vreo precizare privind numele lor¹²². Avem informații despre doi deținători ai acestei funcții: V. Glăjar, la Chișinău, și Teodosie Bujniță, la Orhei.

Dintre cei opt directori de prefectură numiți la 6/19 noiembrie 1918 (la Hotin nu era nimeni nominalizat), erau din Regat: Virgil Ionescu-Dârzeu (Chișinău, ultima funcție: administrator de plasă în Vaslui; dar activase și în județul Constanța), Ion C. Comănescu (Acherman, ultima funcție: administrator de plasă; în 1914 era în această funcție la plasa Tulcea, județul Tulcea¹²³), Virgil Repezeanu (Bălți, ultima funcție: administrator de plasă), D. Nicolescu (Soroca, ultima funcție: administrator de plasă), Ion Ionescu (Cahul, ultima funcție: administrator de plasă), Gheorghe Turtureanu (Orhei, ultima funcție: administrator de plasă), Vasile Mastero (Ismail, ultima funcție: secretar al Consiliului Județean Constanța, dar născut la Ismail¹²⁴, probabil în 1864¹²⁵, atunci teritoriu românesc). Credem că I. Trofinov directorul prefecturii Bender (avansat din poziția de „funcționar în cancelaria” aceleiași prefecturi) era basarabean; a fost înlocuit în decembrie 1918 de către maiorul în rezervă Gh. C. Popescu. Dincolo de faptul că un refuz le putea crea anumite probleme cu superiorii, de ce acești directori de prefectură nu au preferat să rămână în funcția anterioară? Răspunsul este foarte simplu: vorbim de o avansare, aceea de număr 2 în administrația județeană, imediat după prefect, dar într-o demnitate de funcționar public, iar dacă pierdeau această funcție, de regulă erau numiți administratori de plasă sau o funcție echivalentă. Pentru unii dintre acești directori de prefectură, opțiunea de a fi transferați în Basarabia a fost de bun augur în cariera lor. De exemplu, Virgil Ionescu-Dârzeu, născut în 1888, licențiat în drept, impiegat clasa I la Administrația

¹²² *Știrile zilei. Directori de prefectură*, în „Cuvânt Moldovenesc”, anul V, nr. 62, 29 iulie/11 august 1918; în ziar apare greșit data de 29 iunie/11 august 1918, p. 3.

¹²³ *Anuarul Ministerului de Interne pe anul 1914*, p. 232.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 145.

¹²⁵ În *Anuarul Ministerului de Interne pe anul 1914* apare anul 1868 (p. 145), iar în *Anuarul funcționarilor de stat al Ministerului de Interne pe anul 1923*, anul nașterii este 1864 (p. 222).

financiară (1910-1912), a avansat rapid ca director de prefectură/subprefect al județului Constanța (1912-1913), retrogradat administrator de plasă în același județ¹²⁶, iar în noiembrie 1918 era tot administrator de plasă, dar în județul Vaslui. Din Basarabia, V. Ionescu-Dârzeu a fost numit, la 1 aprilie 1921, director de prefectură (subprefect) al județului Trei Scaune (până în ianuarie 1922), apoi la Consiliul Ministerial Cluj și în 1923 a ajuns în fruntea Direcției Secretariatului și Personalului din Ministerul de Interne.

Același decret nr. 3292, ne arată că avem o frecvență mai mare a unor nume de familie și prenume care par să fie specifice Basarabiei, în unele cazuri textul fiind mai precis: Leonid Hartia, „absolvent a doi ani la facultatea de drept din Moscova”, Gheorghief N., „fost comisar de miliție județeană și președinte de voloste” etc., Arcadi Escevic Munteanu, „fost polițai în Basarabia”, I. Țurcan, „fost căpitan în armata rusă”, F. Știrbu, „absolvent al facultății juridice din Odesa”, Coșma Popov, „fost șef al miliției Cahul”, C. Cucuruza, „fost șef al miliției Orhei” etc. Însă, toți aceștia erau numiți în funcții de ajutor de subprefect (ajutor de administrator de plasă) sau de subprefecți: Alexandru Gheorghievici Secară, „fost subșef de birou în cancelaria guvernatorului Basarabiei” (în Bălți), Gheorghe Psenit, „fost șef al miliției Bender”¹²⁷ etc. În noiembrie 1918 există și numiri ale unor subprefecți din Basarabia, o parte dintre ei își vor menține funcția în anii 1920 și chiar în anii 1930. Alături de cazurile menționate mai sus, asistăm la numirea basarabenilor în posturi inferioare față de cele avute înainte de august-noiembrie 1918: C. Zelinski, „fost subprefect” (probabil fost *cestnai pristav* sau *stanovoi pristav*) în județul Ismail, devenit ajutor de subprefect în județul Acherman, G. Ruga, fost subprefect în județul Ismail, numit ajutor de subprefect în același județ etc.

Este cert că numeroși români basarabeni s-au simțit nedreptățiți pentru că în funcțiile publice au fost preferate persoane care nu aveau legături anterioare cu regiunea și care erau necunoscute populației. Pe de altă parte, viziunea lor despre ce însemna funcția publică, autonomia locală, relația dintre cetățeni și agenții Statului erau diferite față de cum le apreciau mulți dintre funcționarii și politicienii din Vechiul Regat. În ziarul ieșean „Opinia”, un medic, care lucrase în Basarabia, prezenta publicului român unele dintre aceste clivaje:

Însemnasem câte-va din calitățile basarabeianului, l’am arătat respectuos cu cele sfinte, demn și iubindu’și personalitatea sa. Trebuie să mai adaug, că moldovanul de dincolo de Prut își dă seama și de însemnătatea lui în viața de stat, în gospodăria acestui stat. Veți spune: – Cum se poate asta? În Rusia? Sub regimul țarist? Da, acolo.

Un lucru bun pe care l’a avut Rusia a fost descentralizarea gospodăriei sale, autonomia comunală și județeană, adică zemsturile. Bine înțeles că această autonomie avea oare cari neajunsuri, sistemul de vot era bazat pe principiul censitar, dar el permitea și așa defectuos cum era, ca țăranul să iee parte la viața publică. [...]

Nu o dată îi auziam, când nemulțumiți, feldșerul sau feldșerița n’au venit la timp când au fost chemați în sate, spunând:

– Noi, le plătim leafă și ei se plimbă. Acest „noi” trebuie să le fie respectat și eu cred, că s’ar comite o greșală dacă zemsturile vor fi nimicite. Ele trebuesc dezvoltate, trebuie să i se dea acea autoritate și acea formă democratică pe care o cer și democrații ruși pentru ele, dar nu trebuesc desființate. Mai mult, acum, când se vorbește la noi de descentralizare, n’ar fi rău să fie introduse și la noi, ele ar dezvolta și în țăranul nostru acea mândrie și încredere că și el are o însemnătate în viața gospodărească a țării sale și că are și el pentru banul său slujitorii săi. Trebuie deci să și noteze mulți din acei cari se vor duce slujbași în Basarabia

¹²⁶ Anuarul funcționarilor de stat ai Ministerului de Interne pe anul 1923, p. 137.

¹²⁷ D.R. nr. 3292 din 6/19 noiembrie 1918, în *MOF*, nr. 186, 10/23 noiembrie 1918, p. 3253-3255.

că, moldovanul de peste Prut nu vede în funcționari numai slugile boerilor dar îi socotește întru cât-va și ca slujitorii lui. Vorbesc aceasta de acei funcționari ai zemstvirilor, medici, agronomi, învățători; cât privește de acei numiți de-a dreptul de guvern ca ispravnici, pristavi (sub prefecți), jandarmi, zemski nacizinici, etc. Moldovanul avea pentru ei un adânc dispreț. Ei erau într'adevăr asupritorii lui, ei reprezentau puterea de sus, de la Împărăție, de care se temeau, dar pe care o urau [...] ¹²⁸

Concluzii

În cazul multor funcționari și magistrați numiți în Basarabia în perioada 27 martie/ 9 aprilie – 27 noiembrie/19 decembrie 1918 traseul lor profesional nu ne conduce la ideea că administrația centrală de la Iași/București a avut în plan să trimită în noua provincie persoane de care aparatul birocratic din Vechiul Regat se putea dispensa sau care aveau un dosar pătat. Identificăm în schimb o preferință, la nivelul administrației centrale, cât și în ceea ce îi privește pe subiecți, de a (se) transfera în Basarabia funcționari (inclusiv polițiști) și magistrați din cele patru județe dobrogene ¹²⁹. Conform Tratatului de Pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918) încheiat de România cu Puterile Centrale, Cadrilaterul era cedat Bulgariei, precum și o parte din Dobrogea de Nord (până la linia Rasova–Agigea). Totuși, în restul Dobrogei de Nord era exercitat, în continuare, controlul Puterilor Centrale, astfel, cel puțin până în luna octombrie 1918, pentru mulți dintre funcționari *dobrogeni*, și nu doar aceștia, transferul în Basarabia aducea siguranța postului și chiar „înaintarea” mult dorită.

Numărul mai redus de români din Basarabia numiți în funcții publice ¹³⁰ după 27 Martie se datorează și politicilor de deznaționalizare din Rusia țaristă. Neobișnuința de a vorbi în limba română, numărul redus de absolvenți de studii medii și superioare, absența sau un număr insuficient de ani vechime în administrație determinau neîndeplinirea condițiilor minime necesare pentru a fi admiși în funcții publice. Locuitorii din Basarabia, minoritari sau nu, au sesizat prompt transferul de normativitate (legislativă și instituțională) și al transplantului uman ¹³¹. Totuși, procesul de pătrundere a legislației și a agenților administrativi din Vechiul Regat a fost ajutat nu doar de o rezistență mai puțin vocală și neunitară a elitelor politice basarabene, cât mai ales de forța și neînduplecarea guvernului Marghiloman cu privire la abaterea de la acest plan. Cu excepția unor dispense în favoarea „magistraților ordinari”, nu cunoaștem despre acordarea unor alte derogări pentru basarabeni privind ocuparea unor funcții publice.

Prin avantajele acordate acelor care acceptau să se transfere în Vechiul Regat, prin utilizarea avansării ca mijloc de completare a posturilor disponibile în Basarabia în perioada aprilie–noiembrie 1918, principiul meritocratic părea respectat. Avansările însemnau creșteri salariale, prestigiu, speranța că vor urma și alte promovări; ele au dat prilejul unei mai mari mobilități în interiorul serviciilor statului, creând astfel loc pentru alte avansări sau angajări, mulți dintre beneficiari fiind întorși de pe front. Nu excludem posibilitatea ca, cel puțin în perioada cercetată, numirile unor persoane din Vechiul Regat în serviciile publice din Basarabia să fi fost de la început percepute de către guvern și

¹²⁸ I. Duscian, *Din Basarabia. Însemnări dintr'o slujbă de medic în ținutul Bălților (IV)*, în „Opinia”, Iași, anul XIV, nr. 3322, 12/25 aprilie 1918, p. 1 (articol reprodus în Diaconescu, Sora, *op. cit.*, vol. III, p. 387-388).

¹²⁹ Unii dintre aceștia au fost numiți inițial în Dobrogea de Nord, transferați în 1913-1914 în Cadrilater și în 1918 în Basarabia.

¹³⁰ A. Basciani, *op. cit.*, p. 52.

¹³¹ *Vezi ibidem*, p. 130.

înalții funcționari ca o formă de a limita eventualele proteste împotriva guvernului și pentru a-i loializa. La următoarele alegeri (cenzitare sau universale) din Basarabia se aștepta de la funcționari să sprijine partidele politice care făcuseră posibilă numirea, menținerea sau avansarea lor în slujbă. De asemenea, mulți dintre noii agenți administrativi, agenți de poliție, magistrați și angajați ai Tribunalului numiți în Basarabia se cunoșteau între ei, ceea ce le-a micșorat teama de a fi singuri într-o nouă regiune. După încheierea Marelui Război, mai ales în anii 1919-1922, mulți dintre funcționarii din Vechiul Regat s-au întors în locurile lor de origine, au căutat să fie numiți în administrația centrală de la București sau în zone pe care le considerau opțiuni mai bune. Această căutare a antrenat un nou val de numiri, transferuri și detașări în Basarabia și, pentru funcționarii competenți și/sau doar ambițioși, scăderea gradului de atractivitate al acestei provincii.

THE FIRST CIVIL SERVANTS FROM THE OLD KINGDOM
IN BESSARABIA (27 MARCH – 27 NOVEMBER 1918)
(Summary)

Keywords: World War I, Bessarabia, public administration, civil servants, judicial system.

The present study proposes an analysis of assignments in various State departments, including in magistracy, within Bessarabia immediately after the union with Romania, covering a time frame of eight months, which was, however, defining for the following status of this province within Greater Romania. During this period of regional autonomy, some individuals from the Old Kingdom were rapidly appointed in the administration, magistracy, the police and security forces by the Romanian government, in spite of the ensuing objections of the local populace and elites. Our research details the first stage of entry of civil servants from the Old Kingdom into various public posts in Bessarabia and tries to find an answer as to why the Alexandru Marghiloman cabinet chose this solution, as well as the reasons Romanian dignitaries and magistrates accepted or desired to be transferred to the east of the Pruth river before 27 November 1918. As a result, the intensity of this process was not only caused by the lack of administrative experience of the Romanian populace, rather we believe it is due to reasons pertaining to internal conditions and conditionings of the Romanian state, the international context, and not least to the fact that, for many of the dignitaries, magistrates and civil servants of the Old Kingdom, this stage was an advancement.